

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

06.07.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

19.10.2020

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkerim ÖNER

Dicle Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
akerimoner@hotmail.com

AİLE İÇİ İLETİŞİMDE TARAFLARIN BİRBİRLERİNİ DİNLEME VE ANLAMA TAHAMMÜLÜNDE HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ *

Öz

Hız. Peygamber, aile fertlerinden her biriyle ayrı ayrı görüşmüş ve onların dertleriyle hemhal olmuştur. Yeri geldiğinde sıkıntı içerisinde bulunan eşlerini teselli etmiş ve onları rahatlatıcı ifadeler kullanmıştır. Öte yandan çocuklarını karşısına almış, onları dinlemiş ve sıkıntılarını gidermeye çalışmıştır. Ayrıca çocuklarının geleceği ile ilgili bir mesele olduğunda onlardan habersiz hareket etmemiş ve onların da fikirlerini alarak karar vermiştir. Beşer olması hasebiyle Allah Resulü'nün de zaman zaman sıkıntıları olmuştur. Böyle bir ortamda ailesinin desteğini almayı ihmal etmemiştir. Öyle dönemler olmuştur ki Allah Resulü, sıkıntılar içerisinde ne yapacağını bilememiş, çaresiz bir vaziyette kalmıştır. Bu durumda hanımlarıyla istişarede bulunmuş ve onların telkiniyle sağlıklı bir karara varmıştır. Hız. Peygamber, hanımlarından memnun olmayan erkeklere, hanımlarıyla konuşmalarını ve onları anlamaya çalışmalarını tavsiye etmiştir. Konuşmanın fayda vermediği durumlarda tarafların birbirlerinden ayrılmasını önermiştir. Bunun dışında üçüncü bir seçenek olan şiddete başvurmayı ise yasaklamıştır. Bu çalışma ile aile içi iletişimde, tarafların birbirlerini dinleme ve anlama kültürünü oluşturarak ailede meydana gelen problemleri, Hız. Peygamber'in örneğinde çözmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Hız. Peygamber, Müslüman, İletişim, Problem.

THE EXAMPLE OF THE PROPHET IN TOLERANCE OF LISTENING AND UNDERSTANDING EACH OTHER IN THE FAMILY COMMUNICATION

Abstracts

The Prophet met with each of the family members individually and interested with their troubles. In case of need, he comforted his wife, who was in distress and used comforting expressions. On the other hand, he took his children, listened to them and tried to eliminate their troubles. In addition, when there was an issue regarding the future of their children, he did not act unaware of them and decided by taking their opinions. Due to being a human, the Messenger of Allah also had problems from time to time. There have been such periods that the Messenger of Allah did not know what to do in distress and remained in a desperate situation. In this case, he consulted with his wives and made a healthy decision with their suggestions. The Prophet advised men who are not satisfied with their wives to talk to their wives and try to understand them. He suggested that the parties should separate from each other in cases where the speech was not beneficial. The Prophet, on the other hand, has forbidden to use violence, which is a third option. With this study, it is to try to solve the problems that occur in the family by creating a culture of listening and understanding of each other in the family communication, in the example of the Prophet.

Keywords: Family, Prophet, Muslim, Communication, Problem

* Bu makale, II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu'nda (Hız. Peygamber ve Aile) sunulan "Aile İçi İletişimde Hız. Peygamber'in Örnekliliği" adlı tebliğin genişletilerek yayına hazırlanmış halidir.

Giriş

Evlilikten önce İslam dininin müsaade ettiği ölçüde tarafların birbirlerini görmeleri ve tanışıp anlaşmalarında herhangi bir sıkıntı bulunmamaktadır. Aynı şekilde tarafların evlilik hakkında beklentilerinin ne olduğunu, nelerin istenip nelerin istenmediğini açık, net ve şeffaf bir şekilde birbirlerine izah etmeleri gerekmektedir. Zira evlilik bir akittir. Şartlar yerine geldiği takdirde taraflar birbirleriyle evlenebilirler. Kişi kaldıramayacağı hususları evlilik öncesi söz vererek karşı tarafı zor durumda bırakıp mağdur etmemelidir. Yapamayacağı hususları net bir şekilde belirterek dürüst davranmalı, ona göre yeni hayata adım atmalıdır. Çünkü verilen söz sorumluluk getirir. (İsrâ, 17/34). Bunun içindir ki evlilik öncesi kişi, hangi konuda söz vermişse evlilik hayatında hoşuna gitmese bile onlara uymak zorunda kalacaktır. Yapamayacağı veya zorlandığı hususlar hakkında “ben bunların böyle olacağını daha önce bilmiyordum, bunları yapamam” deme salahiyetine sahip değildir. Zira daha önce yapamayacağı meseleleri karşısındaki kişiye net bir şekilde söyleseydi belki böyle bir evlilik gerçekleşmeyecek ve taraflar da birbirlerini incitmeyeceklerdi.

Allah Resulü'nün evlenmeden önce bazı hanımlarla evlilik hususunda görüştüğü ve karşılıklı anlaşmadan sonra evlilik için adım attığı bilinmektedir. Mesela Allah Resulü'nün Hz. Hatice'den sonra evlendiği ilk hanımı olan Hz. Sevide ile evlenmeden önce aralarında bazı konuşmaların geçtiği aktarılmaktadır. Şöyle ki Hz. Sevide, Hz. Peygamber'den evlilik teklifini aldığı anda çocuklarının olduğunu ve bunların Allah Resulü'ne sıkıntı çıkarabileceğini söylemiştir. Fakat Allah Resulü, Hz. Sevide'yi çocuklarıyla birlikte kabul etmiş ve onunla evlendikten sonra, daha önce söz verdiği gibi, Hz. Sevide'nin çocuklarına bakmış ve onları kendi evlatlarından ayırmamıştır. (İbn Sa'd, 2001, 10: 53).

Allah Resulü, daha sonraki yıllarda Ümmü Seleme'ye de evlenme teklifinde bulunur ancak Ümmü Seleme, ilk başta bu teklifi geri çevirir. Allah Resulü, ikinci defa teklifte bulununca Ümmü Seleme şöyle karşılık verir: “Ey Allah'ın Peygamber'i! Ben yaşlı bir kadını. Yetimlerim var ve ben onlara annelik yapıyorum. Aynı şekilde aşırı derecede kıskanç bir kadını ve sizin de eşleriniz var.” Bunun üzerine Allah Resulü, Ümmü Seleme'nin öne sürdüğü şartları kabul ederek şöyle cevap verir: “Ey Ümmü Seleme evlenmekten çekinme! Yaşlı olduğunu söylüyorsun ben yaşça senden daha büyüğüm. Yetimlerinin olduğunu söylüyorsun, şüphesiz ki ben senin yetimlerine bakacağım. Kıskançlık meselesine gelince Allah'a dua edeceğim, umulur ki Allah onu senden alacaktır.”¹

Allah Resulü'nün evlenme teklifinde bulunduğu halde teklifini reddeden hanımlar da bulunmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biri de Ebû Talib'in kızı Ümmü Hâni'dir. Rivayet edildiğine göre Allah Resulü, Ümmü Hâni'ye evlenme teklifinde bulunur fakat çocuklarının küçüklüğü ve kendisine yeterli derecede vakit ayıramayacağından dolayı bu teklifi geri çevirir. Hz. Peygamber de onun bu durumu anlayışla karşılar ve onunla evlenmekten vaz geçer.²

Evlilik bir akit olarak kabul edildiğinden tarafların birbirlerine karşı öne sürdükleri şartlar, son derece önemlidir. Herkes kendi durumunu iyi bilip ona göre yeni bir hayata girmelidir. Evlilikten önce taraflar evlilik hukuku çerçevesinde makul ve meşru isteklerini birbirlerine şart koşabilirler. Bunlar muhatap kişi tarafından kabul edildikten sonra şart koşulan şey geçerli olur. Mesela Allah Resulü, kızlarını evlendirmeden önce onların üzerine evlenmemeleri gerektiğini damatlarına bildirmiştir. Bunu ilk damadı olan Ebû'l-As'a şart koştuğu gibi Hz. Ali'ye de şart koşmuş olmalıdır. Zira Hz. Ali, Ebû Cehil'in kızıyla evlenmeye niyetlendiğinde Hz. Peygamber, “*Fatma'nın kendisinden bir parça olduğunu, onun üzülmesine asla izin veremeyeceğini, Allah Resulü'nün kızı ile Allah düşmanının kızının bir nikâhta bulunamayacağını*” söyleyerek çok sert tepki göstermiştir. Bunun üzerine Hz. Ali, bu evlilik kararından vazgeçmiştir. (Buhârî, Fedâil, 16; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 15; İbn Mâce, Nikâh, 56) Nitekim Hz. Fatıma vefat edinceye kadar Hz. Ali'nin başka bir

¹ Ümmü Seleme, Allah Resulü'nden önce Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den de evlilik teklifi almış ancak Ümmü Seleme, bazı nedenlerden dolayı ikisinin de teklifini kabul etmemiştir. Bk. (İbn Sa'd, 2001, 10: 53; İbn Zebâle, 2018, 210; İbn Habîb, 2018, 75).

² Hz. Peygamber, Ümmü Hani ile evlenmek istemiş fakat Ebû Talip, kızını başka kabileye mensup biriyle evlendirmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı bu evlilik sona erince Allah Resulü, Ümmü Hani'ye tekrar talip olmuştur. Detaylı bilgi için bk. (İbn Sa'd, 2001, 10: 146; İbn Habîb, 2018, 75).

kadınla evlendiğine dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Bir baba olarak kızının üzülmeye gönlü razı olmayan Allah Resulü, damadı Hz. Ali'yi bu arzusunun vazgeçirmeye çalışmıştır. Hz. Ali, Ebû Cehil'in kızıyla evlenme arzusunun vazgeçmeseydi muhtemelen Hz. Fatıma'yı boşamak zorunda kalacaktı.

Bundan yola çıkarak Allah Resulü'nün damatlarını bu şekilde sınırlandırmasına rağmen kendisinin neden aynı anda birden fazla evlilik yaptığı sorgulanamaz. Zira yukarıda ifade edildiği gibi evlilik bir akitir. Taraflar başta nasıl anlaşmışlarsa o şekilde devam ederler. Allah Resulü de evlenmek amacıyla bir hanıma talip olduğunda, kadının kendisi veya babası bu şartı koşabilirdi. Allah Resulü de ona göre kararını belirlerdi. Bu tarafların doğal bir hakkıdır.

Evlenmeden önce aile büyüklerinin fikrini almalı, ona göre hareket edilmelidir. Zira bu kadar önemli bir meseleye başlamadan önce tecrübeli kişilerin fikirlerine başvurmamak önemli bir eksiklik. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Hatice'den gelen evlilik teklifini değerlendirmek amacıyla amcalarının fikirlerini almış, ondan sonra bu akit gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Hz. Sevde, Allah Resulü ile evlenmeden önce yaşlı ve birkaç çocuğu olmasına rağmen babasına danışmış ve onun olumlu fikrini aldıktan sonra evlenmiştir. (İbn Sa'd, 2001, 10: 53)³ Öte yandan Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye evlenme teklifinde bulunduğu Ümmü Seleme'nin ilk başta Allah Resulü'nün evlenme teklifini reddettiğini yukarıda ifade etmiştik. Reddetmesinin gerekçelerinden biri de kendisine şahitlik edecek bir velisinin bulunmamasıdır. (İbn Sa'd, 2001, 10: 88) Bütün bunlar gösteriyor ki evlenmek amacıyla yola koyulan kişilerin, ebeveynlerine danışmadan, onların fikirlerini almadan evlilik gibi önemli bir yola girmemeleri gerekmektedir.

1. Aile Fertlerinin Birbirlerini Dinlemeleri ve Anlamaya Çalışmaları

Aile, insanların güven duyduğu, huzur bulduğu ve her şeylerini birbirlerine anlattığı samimi bir ortamdır. Bu kurumun mayası sevgidir. Sevgisiz bir ailenin varlığından söz edilemez. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhameti var etmesi, O'nun varlığının delillerindedir.*" (Rum, 30/21) buyrulmaktadır. Ayette geçen "kendi cinsinizden" ifadesi, eşler arasındaki sevgi, şefkat ve merhameti gösterdiği gibi aile hayatında tarafların birbirlerinde sükûnet bulma, yekdiğerinin kusurlarını örtme gibi hususlarda manevi bir elbise anlamı da bulunmaktadır. (Akgün, 2016, 181) Bunun içindir ki aile, sevinç ve üzüntülerinin paylaşıldığı ilk yerdir. Burada meydana gelen en ufak bir hadisenin bile gizli kalmaması ve her şeyin şeffaf olması gerekir. Böyle olduğu zaman tarafların birbirlerine olan güveni artar ve ailede huzur meydana gelir.

Değer çatışmaları, kişilik farklılıklar, hayata bakış, öncelikler, dünya görüşleri, saygı ve sevgiyi yitirmek, kıskançlık ve benzeri durumlar, eşler arasında yaşanan aile içi problemlerden bazılarıdır. Bu problemler, aile içerisinde diyalogla çözülmediği için aile dışında ehil olmayan kişilere aktarılmakta, bu da olayları içinden çıkılmaz boyutlara götürmektedir. Aile içi iletişimin zayıf olduğu, eşlerin birbirlerini yeterli derecede dinlemediği evliliklerin pek çoğu, ne yazık ki ayrılıkla sonuçlanmaktadır. Zira eşlerin birbirlerine karşı soğuk davranıp, tavır alarak sorunlarını uygun bir dille çözmeye kalkışmaması, evliliklerin sonunu hazırlar. (Aybey, 2017, 23). Öte yandan iletişim kanallarının kapalı olduğu ailelerin istikbali hakkında olumlu bir şeyden bahsedilemez. Çünkü bir aile üyesi, isteklerini açıklamadan herkesin kendisini anlamasını beklerse, hayal kırıklığı, gerginlik ve sitemler kaçınılmaz olur. Aynı şekilde kendi arzu ve beklentilerini hep önde tutan, bunu sürekli direten ve başkasını anlamaya çalışmayan kişilerin de mutlu olması beklenemez. (Hökelekli, 2027, 47).

Ailelerde eşler arasında zaman zaman bazı problemlerin ve tartışmaların yaşanması gayet doğaldır. Bunları normal karşılayarak sakin kalmaya çalışmalı, olayları büyütmeden zamana bırakmalı ve asla dargın durma yolunu tercih etmemelidir. Eşler arasındaki dargınlık, olayları çözmediği gibi daha da büyütmektedir. Ayrıca dargınlık, sürekli hale geldiği takdirde iletişim yolunu

³ Hz. Sevde'nin kardeşi Abd b. Zem'a, Allah Resulü ile olan evliliğine karşı çıkmıştır. Anlatıldığına göre hac ibadetini yapmakta olan kardeşi, bu olayı duyunca hacını yarıda bırakmış ve eve gelerek saçını başını yolmuştur. Daha sonra Müslüman olan Abd, yaptıklarına karşı pişmanlık duymuş ve üzülmüştür. Bk. (Belâzurî, Ensâbu'l-Eşrâf, 1996, 1: 407; Taberî, 3: 162-163; Apak, 2016, 157)

kapatır. Bunun yerine diyalog yolu tercih edilmelidir. Zira Müslümanın, Müslümana karşı küskün durması dinimizce uygun karşılanmamıştır. (Buhârî, Edeb, 62). Hele bu durum aile içerisinde eşler arasında ise aile kurumunun salahiyeti açısından daha da dikkat edilmelidir.

Aile bireyleri, birbirleriyle uyum içerisinde yaşayabilmeleri için sürekli iletişim halinde olmalı, olaylar hakkında istişare etmeli ve ortak karar vermelidirler. Kur'an-ı Kerim'de eşlerin bir konu hakkında karar vermek istediklerinde ortak hareket etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.⁴ Aynı şekilde Hz. Peygamber de hayatı boyunca ailesiyle istişarede bulunduğu gibi “*Kendilerini ilgilendiren konularda kadınlarla istişarede bulunun*” (Ahmed b. Hanbel, 95, 2: 97) diyerek ümmetini de istişareye davet etmiştir. Çünkü bilen ve tecrübesi olan erkek ve kadın kim olursa olsun doğru bir karara varabilmek için tarafların birbirlerinin fikirlerine müracaat etmeleri gerekmektedir. Zira bazı alanlarda kadın kocasından daha bilgili ve tecrübeli olabilir. (Yeniçeri, 2015, 628).

Hz. Peygamber, aile efradını ihmal etmemiş ve onlarla daima sohbet etmiştir. Aynı şekilde hanımlarına değer vermiş ve onlara özel zaman ayırmıştır. Zira “*dünyada en çok kimi seviyorsun?*” sorusuna hanımlarını zikretmesi, (Buhârî, Fedâilu Ashâb, 5) onun eşlerine ne kadar değer verdiğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla bir birey hem eşinin yanında hem de başkalarının yanında hayat arkadaşını övmesi, aile bağlarının daha da güçlenmesine vesile olur. Aynı şekilde eşlerin birbirlerine karşı olan sevgilerini net ifadelerle dile getirmeleri, aralarındaki sevgiyi pekiştirir. Nitekim Hz. Peygamber, eşleri için “*sevgilim*” ifadesini kullanmaktan çekinmemiş ve her fırsatta eşlerine olan sevgisini dile getirmekten vazgeçmemiştir. (en-Nesâî, Ziyet, 19).

Allah Resulü'nün hanımlarına olan sevgisi sözle sınırlı kalmamış, fiiliyatına da yansımıştır. Zira sadece kendisinin davet edildiği bir yemeğe yanında bulunan Aişe'nin de gelmesi koşuluyla davete icabet etmesi, (Muslim, Eşribe, 19) bazı sıkıntılardan dolayı ağlayan Safiyye'nin gözyaşlarını bizzat elleriyle silmesi, (Ahmed b. Hanbel, 6: 337) Hz. Aişe ile koşu yarışı yapması (İbn Mâce, Nikâh, 50) gibi hadiseler, Hz. Peygamber'in eşleriyle olan iletişiminin sözde kalmadığını, hal ve hareketleriyle bizzat gösterdiğinin bir tezahürüdür.

Aile içi iletişimi artıran ve taraflar arasında nitelikli bir beraberliğin oluşmasına katkıda bulunan yollardan biri de şakalaşmadır. Eşlerin birbirleriyle kaldıracabilecekleri şekilde şakalaşmalarının büyük bir önemi vardır. Çünkü şaka, hakikati ifade etmek, yerinde ve zamanında yapılmak kaydıyla, gönül alma ve karşıdaki insanla iletişim kurma yollarından biridir. (Dölek, 2008, 127-128) Bir insan sarrafı olan Hz. Peygamber, eşleriyle zaman zaman şaka yaptığı gibi hanımlarının kendi aralarında yaptıkları şakalara da iştirak etmiştir. (Heysemî, 4: 315-316).

Her yönüyle nezaket timsali olan Allah Resulü'nün eşlerine karşı göstermiş olduğu nazik davranışları dikkatlerden kaçmamış ve sonraki nesillere örnek olmuştur. Nitekim Hayber'in fethinden sonra Allah Resulü, Hz. Safiyye'yi esirler arasından çıkarmış, özgürlüğüne kavuşturmuş ve kendisine eş yapmıştır. Medine'ye hareket ettiklerinde yolda gösterdiği davranış çok manidardır. Şöyle ki Hz. Safiyye'yi deveye bindirirken devenin yanında oturup dizini uzatmış, Hz. Safiyye de ayağını onun dizine koyarak devenin terkesine binmiştir. (Buhârî, Mağazi, 38).

Adalet abidesi olan Hz. Peygamber, birden fazla hanımla evli olduğu dönemlerde her gece bir hanımının evine gider ve hiçbirini ihmal etmezdi. Aynı şekilde her gün ikindi namazının ardından eşlerinin bulunduğu odalara gider, dertlerini dinler ve onlarla hasbihal ederdi. Genellikle bunu sırayla yapar ve hiçbirini ihmal etmemeye çalışırdı. Hanımlarıyla birlikte olduğu sıralarda herkese eşit bir zaman ayırdığı bilinmektedir. Hatta vefat etmeden önce hasta olduğunda diğer hanımlarını toplamış ve onlardan müsaade aldıktan sora Hz. Aişe'nin evinde kalan zamanını geçirmiştir. (Ebû Dâvûd, Nikâh, 38; İbnü'l-Esir, H. 1417, 2: 182) Aynı şekilde bir defasında Hz. Zeynep bt. Cahş'in yanında biraz fazla kaldığından bu durum Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'nın dikkatinden kaçmamış ve sıkıntılara yol açmıştır.⁵ Bu demek oluyor ki Hz. Peygamber'in hanımları, onda adil bir yönetim gördüklerinden en

⁴ “...anne ve baba kendi aralarında danışıp anlaşarak çocuklarını süttten keserlerse onlara herhangi bir sorumluluk yoktur...” (Bakara, 2/233).

⁵ Bu olay kaynaklarımızda detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Ayrıca Allah Resulü'nün hangi eşinin yanında fazla kaldığı ile ilgili birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Bk. (İbn Sa'd, 10: 83, 104).

ufak bir sapma bile gözlerinden kaçmamıştır. Netice itibariyle Hz. Peygamber'in ailesini model kabul edenler, aynı zamanda İslam'ın bazı değerlerini de yerine getirmiş olurlar. (Karan, 2020, 148).

Aile içi iletişimin en önemli hususlardan biri de eşler arasında her yönüyle tam bir mutabakatın sağlanmasıdır. Yanlış anlayışlara sebep olacak hal ve hareketler, tarafların ilişkilerine zarar verir. Evliliklerde en ufak bir şüphe veya yanlış anlaşılma, olayları daha da büyütür ve içinden çıkılmaz boyutlara taşır. Bunun içindir ki taraflar, birbirlerine karşı samimi ve sadık olmalı, ailenin saadetini bozacak davranışlardan uzak durmalıdırlar. Allah Resulü, Heyber'in fethinden sonra Hz. Safiyye ile evlendiği esnada ona olayların içyüzünü en detaylı bir şekilde anlatmıştır. Çünkü Hz. Safiyye bu savaşta hem babasını hem de kocasını kaybetmiştir. Hz. Safiyye'nin ifadesine göre Allah Resulü, evliliklerinin ilk gecesinde kendisiyle meşgul olmakla birlikte daha önce yaşananları, Yahudilerle olan münasebetlerini, babasının Müslümanlara neler yaptığını, Hayberlilerle niçin savaştığını ve sorumluluğun kendilerinde değil de karşı tarafta olduğunu detaylı bir şekilde anlatmıştır. (Vâkidî, 1989, 2: 675; Belâzurî, 1989, 35; Afzalur Rahman, 1996, 2: 196; Yaniçeri, 2015, 126) Hz. Peygamber'in aile bireylerine bu şekilde davranması ve onları muhatap alarak olayların içyüzünü kendileriyle paylaşması, onlara verdiği değerle birlikte saygı, ailede bağlılık, özgüven ve cesaretlerinin artmasına da vesile olmuştur.

Allah Resulü'nün ailesinin bireylerinden her biriyle ayrı ayrı iletişim içerisinde olduğu bilinmektedir. Çocuklarını ilgilendiren bir mesele olduğunda hep beraber hareket etmişlerdir. Nitekim Hz. Hatice, en büyük kızı olan Zeyneb'i, Ebü'l-Âs ile evlendirmeden önce konuyu Allah Resulü'ne açmış ve onun rızasını aldıktan sonra bu evlilik gerçekleşmiştir. (Yaniçeri, 2015, 629). Öte yandan çocuklarını ilgilendiren meselelerde de onlarla konuşmuş ve onların konu hakkındaki fikirlerini öğrendikten sonra adım atmıştır. Mesela Hz. Ali, Allah Resulü'nün kızı Fatıma'ya talip olduğunda Allah Resulü, kızını karşısına almış ve onun konu hakkındaki fikrine başvurmuştur. Utangaçlığından dolayı ses çıkarmayan Fatıma'nın gönüllü olduğu kanaatine varmış⁶ ve onu Hz. Ali'yle evlendirmiştir. (İbn Sa'd, 2001, 10: 20). Bu da Allah Resulü'nün rızasının Hz. Fatıma'nın rızasına tabi olduğunun bir tezahürüdür. Dolayısıyla asıl olan kızın rızasıdır. Zira evlenip hayat kuran kendisidir. Dünya hayatının en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilen evlilik gibi bir meselede, kızın görüşüne başvurulmaması kabul edilecek bir durum değildir. Bu konuda ebeveynlere düşen evlatlarının mutluluklarına destek olmak ve varsa yanlışlıkları, usulüne uygun bir şekilde düzeltmektir.

Allah Resulü, ailesinde olumsuz bir durum olduğunda olay hakkında hemen hüküm vermemiş, olayı araştırarak bir neticeye varmaya çalışmıştır. Nitekim Benî Mustalik Gazvesi'nden döndüklerinde Münafıklar tarafından Allah Resulü'nün eşi Hz. Aişe'ye bir iftira atılmıştı. Allah Resulü, böyle bir olayın yaşandığına ihtimal vermediği halde elinde herhangi bir kanıt bulunmamaktaydı. Bu amaçla olayı araştırmak isterken ilk önce Hz. Aişe'yle konuşmamış, onu babasının evine göndererek olayı sakın bir şekilde araştırmak istemiştir. Ayrıca olayın hemen başında duygusal davranarak eşini de üzmemiştir. Aradan bir müddet geçtikten sonra Hz. Aişe ile konuşup olayın içyüzünü anlamaya çalışmıştır. Aynı şekilde Allah Resulü, olayı detaylı bir şekilde araştırmak amacıyla etrafında bulunan diğer kişilerle de istişarede bulunmuştur. Bunlardan biri de bir başka eşi olan Hz. Zeynep bt. Cahş'tır. Zeynep, kulaklarıyla duymadığı, gözleriyle görmediği herhangi bir şeye inanmadığını ve Aişe hakkında iyilikten başka bir şey bilmediğini söyleyerek onun masum olduğunu bildirmiştir. Öte yandan Allah Resulü, ev halkından kabul edilen ve Hz. Aişe'nin cariyesi olarak bilinen Berire'nin de fikirlerine başvurmuştur. O da Hz. Aişe'nin kötü bir şey yaptığını dair herhangi bir bilgisinin olmadığını söylemiştir. (Vâkidî, 1989, 2: 426; İbn Kesîr, 1976, 3:308; Afzalur Rahman, 2:171).

Hz. Peygamber, her şeyden önce bir insandır. Onun da zaman zaman sıkıntıları ve içinden çıkamadığı olaylar olmuştur. Dolayısıyla konuşacağı ve danışacağı birilerinin olması son derece normaldir. Ona bu konuda en fazla destek olanların başında şüphesiz eşleri gelmektedir. Bunlar içinde en dikkat çeken ise Hz. Hatice'dir. O, bir eşten beklediği birçok desteği Hz. Hatice'den

⁶ Hz. Peygamber, bakire bir kızın utangaçlığı sebebiyle susması, izin anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bk. (Buhârî, İkrâh, 3).

almıştır. Zira sıkıntıya girdiği, içinden çıkılmaz meselelerle karşılaştığı durumlarda yanında hep o vardı. Mesela bunlardan biri ilk vahyin geldiği andır. Zira vahiy geldiğinde şaşırıp ne yapacağını bilmeyen ve endişelenen Hz. Peygamber'e ilk desteği veren Hz. Hatice'dir. O, Allah Resulü'nün içinde bulunduğu bu durumun kötü bir şey olmadığını ifade ettikten sonra onu sakinleştirmeye çalışmış ve şunları söylemiştir: “Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen emaneti yerine getirir, doğru söz söylersin, akrabalık bağını gözetir, ihtiyaç sahiplerine yardım eder ve misafirlere ikramda bulunursun...” (Buhârî, Bedü'l-Vahy, 3; İbn İshâk, 1981, 102-112; İbn Kesîr, 1976, 1: 386). Aynı şekilde Allah Resulü, peygamberliğini ilan etmeye başladığında Kureyş halkı onun tebliğini reddetmiş, yalanlamış ve hoş olmayan ifadelerle onu üzmüşlerdi. İşte bu tür durumlarda Hz. Hatice, onun getirdiklerini tasdik etmiş, düşüncelerini desteklemiş ve böylece üzüntüsünü hafifletmiştir. (İbn İshâk, 1981, 112).

Hz. Peygamber'e destek olan ve sarf ettiği sözlerle onu rahatlatan bir başka hanımı da Hz. Ümmü Seleme'dir. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, 6/628 yılında ashabıyla birlikte umre yapmak amacıyla Mekke'ye doğru yola koyuldu. Bunu duyan Mekkeliler, Müslümanları Mekke'ye sokmama kararı aldılar. Allah Resulü, Hz. Osman aracılığıyla niyetlerinin savaş olmadığını sadece Kâbe'yi ziyaret etmek amacıyla geldiklerini söylese de Mekkelilere bunu kabul ettiremedi. Yaşanan gelişmelerin ardından Hudeybiye'de taraflar arasında bir antlaşma meydana geldi. Ancak antlaşma maddelerinin bir kısmı Müslümanların aleyhine görünüyordu ve sahabeler bu maddeleri kabule yanaşmıyordu. Buna rağmen Allah Resulü, antlaşmayı onayladı. Bu olay sahabeler arasında büyük şaşkınlık ve hayal kırıklığı oluşturdu. Zira Kâbe'yi ziyaret amacıyla gelmişler ve beklenmedik bir neticeyle karşılaşmışlardı. Üstelik üstün durumda olmalarına rağmen hoşlarına gitmeyen ve olumsuz görünen bazı maddeleri kabul etmek zorunda bırakılmışlardı. Bundan dolayı hepsi birden olayın etkisiyle Allah Resulü'nün söyledikleri karşısında kayıtsız kalmışlardı. Şöyle ki Hz. Peygamber'in, “Kalkın tıraş olun ve kurbanlarınızı kesin” demesine rağmen hiçbiri yerinden kalkmamıştı. Allah Resulü, bunu birkaç defa tekrar etmesine rağmen kimse yerinden kımıldamamıştı. Bu durum Allah Resulü'nü son derece üzmüştü. Yaşanan bu olaylar karşısında çok şaşırılmış ve ne yapacağını bilmez bir duruma gelmişti. Zira ilk defa ashap hep birden kendisini dinlememişti. İşte böyle çaresiz bir durumdayken Ümmü Seleme'nin bulunduğu çadıra girdi. Ümmü Seleme, Allah Resulü'nü gördüğü zaman yüz ifadesinden bir şeylerin ters gittiğinin farkına vardı ve sebebini sordu. Hz. Peygamber de başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Ümmü Seleme, “Ey Allah'ın elçisi! Siz kalkın saçlarınızı tıraş edin ve kurbanınızı kesin. Onlar da sizi takip edeceklerdir.” Allah Resulü, kalktı ve denilenleri yaptı. Allah Resulü'nün saçlarını tıraş ettiğini ve kurbanını kestğini gören ashap, onun bulunduğu yere doğru giderek tıraş olup kurbanlarını kesmeye başladılar. Böylece Ümmü Seleme, Allah Resulü'nü büyük bir yükten kurtarmış ve onu rahatlatmayı başarmıştı. (Buhârî, Cizye ve'l-Muvadaa, 18; Vâkidî, 1989, 2: 613; İbn Kayyim el-Cevziyye, 1994, 3: 263).

Hz. Peygamber'in ailesinde çocuklarının ayrı bir yeri bulunuyordu. Onlara karşı son derece şefkatli olmuş ve sevgisini her fırsatta belli etmiştir. Mesela ömrü sıkıntı ve çilelerle geçen Hz. Fatıma ile olan ilişkisi modern hayattaki aileler için birçok dersler ve ibretler içermektedir. (Çetinkaya, 2006, 64). Nitekim Hz. Aişe, Hz. Peygamber'e en fazla benzeyen kişinin kızı Fatıma olduğunu aktarır. Şöyle ki Hz. Fatıma, her yönüyle babasına benziyordu. Fatıma babasının yanına her girdiğinde Hz. Peygamber, onun önünde ayağa kalkıyor, öpüyor ve yanında oturtuyordu. Aynı durumu Fatıma da babasına yapıyordu. (Ebû Dâvud, Edeb, 155; İbnü'l-Esîr, 1994, 7: 216).

2. Ailede Kıskançlık

Kıskançlık, insanın yaratılışında var olan bir duygudur. Her duyguda olduğu gibi kıskançlık da yerinde kullanıldığı takdirde güzel sonuçlar doğurur. Mesela kişinin eşini, annesini, kız kardeşini namahremlere karşı koruması açısından kıskançlık güzel bir nimettir. Hatta Kur'an-ı Kerim'de eşler hakkında “Onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz.” (Bakara, 2/187) gerçeği kıskançlığın faydalarını dile getirmesi açısından önemli bir husustur. Bu yönüyle kıskançlık, kişiyi haramlara karşı korur. Ancak bunun dozunu iyi ayarlamak gerekir. Bu duygu kontrol edilmezse hem kişinin hem ailenin hem de toplumun ifsadına yol açar. Aile içerisinde eşler arasında meydana gelen aşırı derecede kıskançlık, güvensizliğe sebebiyet verdiği gibi ailenin dağılmasına da zemin hazırlar.

Her insanın ailesinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in ailesinde de eşler arasında bazen kıskançlıklar olmuş ve bu duygu kontrol edilememiştir. Ancak Allah Resulü, bu tür durumları büyütmemiş, ehemmiyet vermemiştir ve gülüp geçmiştir. Bir defasında Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin yanına gelince Hz. Aişe: “*Gün boyunca neredeydin.*” diye çıkmıştır. Allah Resulü de Ümmü Seleme'nin yanında olduğunu söyleyince Hz. Aişe: “*Ümmü Seleme'ye doymadın mı?*” sorusuna Allah Resulü, sadece gülümsemiştir.⁷

Çok eşle evli olan Hz. Peygamber, hanımlarının arasında dengeyi sağlamayı başarmıştır. Kadınların fitratında var olan kıskançlık damarını iyi bildiğinden onların sinirlerinin yatışmasını beklemiş ve fevri hareketlerden uzak durmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin yanında bulunduğu bir esnada çok güzel yemek yapan ve bunu Hz. Peygamber'le paylaşmak isteyen Hz. Safiyye, bir kap yemek gönderdi. Hz. Aişe de gelen yemek kabını olduğu gibi yere vurdu ve kabı parçaladı. Bu esnada Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin yaptıklarına karşı hiçbir şey söylemedi ve onun yatışmasını bekledi. Bu esnada kırılan kabın parçalarını birleştirmeye çalıştı. Hz. Safiyye'ye de yeni bir kap alıp gönderdi. (Buhârî, Mezâlim, 34).

Allah Resulü, hanımlarının hepsini sevmekle birlikte onun dünyasında Hz. Hatice'nin ayrı bir yeri vardı. Soy bakımından Kureyş kadınlarının en asili ve en şereflieleri arasında bulunan (İbn İshâk, 1981, 60; İbn Hişam, 1990, 1: 214; İbn Hacer, H. 1415, 8: 100) hatta Müslüman kadınların en hayırlısı olarak kabul edilen Hz. Hatice, (İbn İshâk, 1981, 229; İbn Hacer, H. 1415, 8:101-102) Hz. Aişe'nin en çok kıskandığı kişidir. Zira Hz. Peygamber, ilk eşi olan Hz. Hatice'yi vefatından sonra bile hiçbir zaman unutmamış ve yeri geldiğinde onu hayırla yâd etmiştir. Bu durum Hz. Aişe'nin dikkatinden kaçmamış ve Hz. Hatice hakkında hayırlı şeyler söylememiştir. Allah Resulü de Hz. Aişe'nin bu tavrı karşısında rahatsız olmuş ve Hz. Hatice'nin faziletleri hakkında açıklamalarda bulunarak ona niçin bu kadar değer verdiğini açıklamıştır. Hz. Aişe de ondan sonra Hz. Hatice hakkında olumsuz bir şey söylemekten kaçınmıştır.⁸

Kadınlar, fitratları gereği bazen fevri hareketlerde bulunabilirler, sözlerinin nereye gideceğini ve karşısındakinin kim olduğunu unutabilirler. Bu tür durumlarda onların yapısını iyi bilmeli, sabretmeli ve yumuşamalarını beklemeliyiz. Aynı tepkiyle karşılık verdiğimiz zaman olayların büyüdüğünü ve sıkıntılara yol açabileceğini unutmamalıyız. Nitekim Allah Resulü'ne bir sefer esnasında eşlerinden Ümmü Seleme ile Safiyye eşlik etmişlerdi. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin hevdeci zannıyla Hz. Safiyye'nin hevdecine girdi. Oysa kalma sırası Ümmü Seleme'deydi. Allah Resulü, Safiyye ile konuştuğu bir esnada Ümmü Seleme çıkageldi ve Allah Resulü'ne: “*Sen Allah'ın elçisi olduğun halde benim sıramda gidip o Yahudi kızıyla mı konuşuyorsun?*” diyerek çıktı. Allah Resulü herhangi bir tepki vermedi ancak Ümmü Seleme yaptığı hatanın farkına vararak özür diledi. (İbn İshâk, 1981, 229; İbn Sa'd, 2001, 10: 93). Böylece Allah Resulü, hanımları arasında hiçbir fark gözetmemiş, ayrımcılık yapmamış ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinde adaletli bir şekilde davranarak fırsat vermiştir. Özellikle onların ruhsal yapılarına göre her biriyle farklı bir diyalogda bulunmuştur. (Çetinkaya, 2006, 63).

Allah Resulü, eşlerinin birbirlerine karşı kırıcı olmalarına müsaade etmiyor ve yeri geldiğinde onları uyarıyordu. Hele bir de onların bağlı bulunduğu milleti hakkında olumsuz sözler sarf edenleri şiddetli bir şekilde ikaz ediyordu. Rivayet edildiğine göre bir sefer esnasında Hz. Safiyye'nin bineği rahatsızlanmıştı. Zeyneb'in yanında fazla bir deve vardı. Allah Resulü de Zeynep'ten fazla olan deveyi isteyince Zeynep, “*Bu Yahudi kadına mı devemi vereceğim*” diyerek tepki göstermiştir. Allah Resulü, Zeynep'in bu sözüne çok kızmış ve iki üç ay yanına gitmemiştir. Ancak Zeynep, yaptığı hatayı iyice anlayınca Allah Resulü onu affetmiştir. (İbn Sa'd, 2001, 10: 123).

⁷ Olayın devamı şu şekildedir: Hz. Aişe: “Ya Resulellah! Bana söyler misin? İki vadiye insen ve biri otlatılmış diğeri ise otlatılmamış ise hayvanlarını hangisinde otlatırsın?” Allah Resulü ise, “Otlatılmamış olanını” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Aişe, “Ben diğer eşlerin gibi değilim. Benim dışında diğer eşlerin daha önce başka erkeklerin yanındaydılar.” deince Allah Resulü gülümsedi. Bk. (İbn Sa'd, 2001, 10: 78).

⁸ Allah Resulü, Hz. Hatice hakkında şunları söylemiştir: “Allah'a yemin ederim ki Allah bana ondan daha hayırlı bir hanım vermemiştir. Zira herkes beni inkâr ederken, o bana iman etti. Herkes beni yalanlarken, o beni tasdik etti. Kimse bana yardım etmezken, o mal varlığımı benim hizmetime sundu. Allah ondan bana altı çocuk nasip etti. Bk. (Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 20; Ahmed b. Hanbel, 1995, 4: 118; İbn Hacer, H. 1415, 8: 103).

Allah Resulü'nün eşlerinin yaptığı hatalara aynı tepkiyi vermediğini anlıyoruz. O, eşlerini çok iyi tanıdığından hangi hanımına karşı nasıl tepki vereceğini biliyordu. Anlaşılan o ki muhatabına göre pozisyon belirliyordu. Nitekim bir defasında Hz. Aişe ile Hz. Safiyye arasında sözlü münakaşa meydana gelmiş, Hz. Aise, Hz. Safiyye'ye üstünlük taslayarak “*Yahudi kızı*” ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeye çok üzülen Hz. Safiyye, durumu Allah Resulü'ne bildirmiştir. Hz. Peygamber de “*Babam Harun, amcam Musa ve kocam da Muhammed deseysin ya*” (Tirmizi, Menâkıb, 63; Vâkidî, 1989, 2: 675; İbn Sa'd, 2001, 10: 123) diyerek onu teselli etmiştir. Aynı şekilde Hz. Safiyye, Hz. Peygamber'le evlenip Medine'ye geldiğinde Allah Resulü, Hz. Aişe'ye, “*Safiyye'yi nasıl buldun.*” dediğinde Hz. Aişe: “*Nasıl bulayım Yahudi kızı işte.*” Bunun üzerine Allah Resulü, “*Böyle söyleme ey Aişe! O Müslüman oldu ve samimiyetle İslam'ı benimsedi.*” diyerek karşılık verdi. (İbn Sa'd, 2001, 10: 123; Afzalur Rahman, 1996, 2: 191).

Hz. Safiyye'nin Yahudi kökenli bir aileden dünya gelmesi, Allah Resulü'nün diğer hanımlarının kıskançlığına alet edildiğini yukarıda ifade ettik. Buna rağmen o, Allah Resulü'ne olan sevgisini hiçbir zaman gizleme ihtiyacı hissetmemiş ve her fırsatta dile getirmiştir. Bununla alakalı İbn Sa'd, şöyle bir olay aktarmaktadır: “Hz. Peygamber vefat etmeden önce ciddi bir hastalığa yakalanmış ve eşlerini yanına çağırmişti. O esnada Safiyye bt. Huyey, “Ey Allah'ın nebisi! Keşke sana gelen bu hastalık bana gelseydi.” deyince diğer hanımları kaş-göz hareketinde bulunarak onun hakkında güzel sözler söylemediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Arkadaşınızı kaş-göz işaretiyle çekiştirdiğinizden kalkın ve ağzınızı yıkayın. Vallahi o, sadık biridir.” dedi. (İbn Sa'd, 2001, 10: 124).

Allah Resulü'nün hanımları, insanî zafiyetler hasebiyle zaman zaman ona karşı gelip cevap veriyor hatta içlerinden ona darılıp yüz çevirenler bile oluyordu. (İbn Sa'd, 2001, 10: 144) Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber, (Enbiyâ, 21/107) yaşanan bütün bu olumsuz davranışlar karşısında sabrediyor ve tarafların sakinleşerek kendilerine gelmelerini bekliyordu. Zira insanın olumsuz olayların meydana geldiği ilk anda sinirlenip fevri hareketlerde bulunması kaçınılmazdır. Bu tür durumlarda sakin kalarak daha sağlıklı kararlar vermesi gerekiyor.

Sonuç olarak Allah Resulü'nün eşleri arasında, kadınların halet-i ruhiyeleri icabı, hoş karşılanmayan kırıcı konuşmaların olması kaçınılmazdır. Zira aynı anda birden fazla hanımın bulunduğu bir ortamda bu tür davranış ve konuşmaların olması normal karşılanmalı ve insan fitratının bir gereği olarak kabul edilmelidir. Hz. Peygamber'in ailesinde bile bu tür davranışlar varken insan olmamız hasebiyle birçok ailede bu tür kıskançlıkların olmasını normal karşılamalıyız. Biz de Allah Resulü'nün yaptığı gibi ailemizde meydana gelen olumsuz olayları büyütmeden hoşgörü ile karşılamalı hatta gülüp geçebilmeliyiz. Aksi takdirde olaylar farklı taraflara kayarak içinden çıkılmaz bir aşamaya gidebilir ve böylece aile kurumu ciddi zarar görebilir.

3. Aileye Dışarıdan Müdahale Etme

Aile bireyleri arasında fikir ayrılığı ve çatışmaların çıkması, ilişkilerdeki denge ve dayanışmanın zayıflaması, her ailede yaşanabilecek bir durumdur. Özellikle aileye dışarıdan müdahale ederek yapılan zorlamalar ve baskılar, aile içerisindeki bağları zayıflatacağı gibi bazen tamamen bozabilir. (Hökelekli, 2004, 46). Dolayısıyla aile içindeki iletişimde, aile bireylerinin birbirlerine olan iyi niyeti kadar, dışarıdan da aileye müdahalenin aynı oranda iyi niyetli olması gerekmektedir. Aksi takdirde ailedeki düzen bozulabilir.

Aile düzeninin sağlam temeller üzerinde inşa edilmesinin en önemli unsurlardan biri de ebeveynlerin evlatlarına sağlam bir terbiye, güzel bir ahlak vermenin yanında (Haklı, 2019, 333) onları geleceğe hazırlamalarıdır. Bu bağlamda birçok alanda rehberlik yaptıkları gibi çocuklarını evlendirmeden önce de evlilik hakkında bilinçlendirmeli ve onlara nasihatte bulunmalıdırlar. Evlendikten sonra da onları başıboş bırakmamalı ve müspet manada rehberlik yapmalıdırlar. Gençler arasında huzursuzluklar baş gösterdiğinde tek taraflı değil, her iki tarafı da dinledikten sonra belirli bir karara varmalı ve onlara yardımcı olunmalıdır.

Allah Resulü'nün kızı Hz. Fatıma ile Hz. Ali arasında, her ailede olduğu gibi özellikle evliliklerinin ilk günlerinde bazı anlaşmazlıklar olmuştur. Hz. Ali, yumuşak fitratlı ve Allah

Resulü'nün terbiyesinde büyümüş olan Hz. Fatıma'ya karşı bazen sert davranmış ve bu durum ikisi arasında kırgınlığa yol açmıştır. Bu duruma daha fazla dayanamayan Hz. Fatıma, kendisine karşı gösterdiği sert tavır hakkında kocasını şikâyet etmek amacıyla babasına gitmiştir. Hz. Peygamber, kızını yanına almış ve kocasının isteklerini yerine getirmesini, onu idare etmesini ve ona karşı sabırlı olmasını tavsiye etmiştir. Daha sonra Hz. Ali'yle görüşmüş, onu dinlemiş ve hanımına karşı daha dikkatli, yumuşak ve merhametli olması gerektiği söylemiş ve bu hususta kendisinden söz almıştır. (İbn Sa'd, 2001, 10: 26-27) Böylece ikisini dinledikten sonra aralarındaki problemleri öğrenmiş ve ona göre onlara yol göstermiştir. Bu şekilde onları barıştırmış ve aradan çekilmiştir. Yeni kurulan bu aile içerisindeki sıkıntıları büyümeden usulüne uygun bir şekilde çözmüştür. Bu şekilde sevdiği iki insanın arasını bulmuş, aralarındaki kırgınlığın yerini muhabbetin aldığına şahit olunca hem kendisi sevinmiş hem de onları sevindirmiştir.

Allah Resulü, fırsat buldukça kızı Hz. Fatıma ve damadı Hz. Ali'nin evine gitmiş, ikisine duyduğu derin sevgiyi dile getirmiş ve aralarındaki muhabbetin daha da artması için katkıda bulunmuştur. (Buhârî, Nikâh 109; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 15).

Hz. Peygamber'in ailesine de dışarıdan müdahale edilmiştir. Ancak bu müdahalelerin geneli yapıcı olup onun aile saadetine katkı sağlamıştır. Nitekim Hz. Aişe'nin Hz. Peygambere karşı ses tonunu yükselttiği bir esnada Hz. Peygamber'in kayınpederi Hz. Ebû Bekir içeri girmiştir. Bu duruma çok kızan Hz. Ebû Bekir, kızı Hz. Aişe'nin üzerine yürüyüp tokat atmak istemiş ancak Hz. Peygamber, araya girerek onu sakinleştirmeye çalışmıştır. Çok kızgın olan Hz. Ebû Bekir, sakinleşmek için dışarı çıkmıştır. O esnada Hz. Peygamber, Hz. Aişe'ye "*Seni babandan nasıl korudum*" diyerek Hz. Aişe'ye takılmıştır. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hz. Ebû Bekir, tekrar kızının evine gelince durumun değiştiğini ve eski durumdan eser kalmadığını görünce Hz. Peygamber'e "*Daha önce harbe iştirak ettiğim gibi şimdi de barışa iştirak edeyim mi?*" deyince Hz. Peygamber de "*Olur*" cevabını vermiştir. (Ebû Dâvûd, Edeb, 91).

Allah Resulü'nün eşleriyle yaşadığı sıkıntılar, bazen canını iyice sıkmış, mescitte bir müddet yalnız kalmayı tercih etmiştir. Olaydan haberdar olan Hz. Ebû Bekir, kızı Hz. Aişe'yi uyarmış, Hz. Peygamber'e karşı daha ölçülü olmasını tembihlemiştir. Öte yandan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in eşleriyle yaşadığı sıkıntıyı duyduğu esnada önce Allah Resulü ile görüşmüş, onun gönlünü almış ve ardından kızı Hafsa'nın yanına giderek onu sert bir dille uyarmıştır. Aynı şekilde Hz. Ömer, henüz herhangi bir sıkıntı çıkmadığı zamanlarda bile kızının biraz sert mizaca sahip olduğunu bilmiş olmalı ki her defasında kızını Hz. Peygamber'e karşı nezaketli olmasını ve saygıda kusur etmemesi gerektiğini vurgulayarak nasihatte bulunmuştur. (İbn Sa'd, 2001, 10: 171-172).⁹

4. Şiddete Başvurmama

İyi niyet ve büyük ümitlerle kurulan aile yuvası, her zaman istenilen şekilde devam etmeyebilir. Bir taraftan çetin hayat mücadelesinin getirdiği problemler diğer taraftan farklı karakterlerde yaratılan çiftlerin mizaçlarının örtüşmemesi gibi nedenlerden aile arasında geçimsizlikler baş gösterebilir. Allah Resulü'nün ailesi de dâhil olmak üzere her ailede irili ufaklı sıkıntıların baş göstermesi gayet doğaldır. (Topaloğlu, 2001, 137; Savaş, 2017, 141). Önemli olan bu problemleri büyütmeden karşılıklı iyi niyetle çözebilmenin yollarını aramaktır. Aksi takdirde olaylar büyür ve içinden çıkılmaz bir boyuta ulaşır.

Aile içerisinde eşler arasında sağlıklı ve nitelikli bir iletişimin en önemli amillerinden biri de fiziksel, sözlü, duygusal, psikolojik ve ekonomik olarak ifade edilen her türlü şiddetten uzak durmaktır. Burada kastedilen ister erkeğin kadına, isterse de kadının erkeğe uyguladığı şiddettir. Şiddetin olduğu bir ailede sevgi, şefkat ve merhametten bahsedilemez. Eşler arasındaki şiddet, aile içi iletişimin kopmasına sebep olmakta, bu da ayrılığı beraberinde getirmektedir. (Dölek, 2008, 222). İslâm dini, muhtemel anlaşmazlık durumlarında eşlere karşılıklı konuşmalarını ve birbirleriyle anlaşmalarını önermektedir. Evliliğin ağır sorumluluklar yükleyen bir sözleşme ile alındığına, tarafların birbirlerinin elbisesi olduğuna, eşler arasındaki sevgi ve merhametin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca eşlerinki anlaşmazlık konusunda da çözümler sunmuştur. (Bayar, 2011, 98).

⁹ Hz. Ömer'in kızı Hafsa'ya nasihati hakkında bk. (İbn Sa'd, 2001, 10: 144).

İnsan ailesiyle iyi geçinmeli ve her fırsatta onların yaptıkları hataları düzeltmeye çalışmalıdır. Ancak yapılan bütün iyilik ve konuşmalar işe yaramıyor, aile büyükleri de işi çözemiyorsa artık usulüne uygun bir şekilde ayrılma yolunu denemelidirler. Bunun ötesinde başka bir yola başvurmamalıdır. Hele insanın onurunu zedeleyen ve kişiyi zillate sevk eden dayaağa hiçbir şekilde başvurmamalıdır. Zira Kur'an-ı Kerim, “Şayet bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında sulh yapmalarında onlara herhangi bir günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Nisâ, 4/128) diyerek şiddete başvurmadan sulh yolunun aranması gerektiğini vurgulamaktadır.

Allah Resulü'nün hayatını incelediğimizde onun mizaçları farklı birçok hanımla evlenmesine ve bazı sıkıntıları yaşamasına rağmen dayaağa başvurmadığını görüyoruz. (İbn Sa'd, 2001, 10: 193-194). “Hanımlarınızla iyi geçinin” (Nisâ, 4/19) emrini hayatına uygulayan Allah Resulü, onlara karşı tatlı sözlü olmuştur. O, aile saadetini, “insanların en hayırlısı, ailesine karşı en iyi davranandır.” şeklinde özetlemiş ve aile bireylerine karşı en müsamahakâr ve hayırlı kişinin kendisi olduğunu belirtmiştir. (Tirmizî, Menâkıb, 63; İbn Mâce, Nikâh, 50). Eşlerine karşı kötü davrananları da ümmetin en şerlileri olarak tanımlamıştır. (Abdürrezzâk, 1972, 9: 442-443; İbn Mâce, Nikâh, 51). Öte yandan binlerce insanın toplandığı Mekke'de kıyamete kadar gelecek bütün ümmete şu evrensel mesajı vermiştir: “Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ediyorum. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız, onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız: Onların, aile yuvasını istemediğiniz kişilere çığnetmemeleridir. Kadınların sizin üzerindeki hakları ise örfe göre yeme, içme ve giyinme ihtiyaçlarını karşılamandır...” (Muslim, Hacc, 147; Ahmed Nedvi-Said Sahib Ansarî, 1985; Muhammed Hamidullah, 2003, 275).

Allah Resulü gerek hanımlarına ve gerekse evinde büyüyen veya ona hizmet edenlere karşı son derece nezaketli olmuş, yumuşak bir dil kullanmış ve hiçbir zaman şiddete başvurmamıştır. Nitekim Hz. Aişe, Allah Resulü'nün hanımlarını ve hizmetçilerini dövmediğini hatta hiçbir canlıya bile zarar vermediğini ifade etmiştir. (İbn Mâce, Nikâh, 51).

Hız. Peygamber, kadınları dövmeyi yasakladıktan sonra erkekler, eşlerine karşı daha yumuşak davrandılar. Ancak bazı kadınlar, Hız. Peygamber'in bu tutumundan cesaret alarak kocalarına kaşı saygısız davranarak haddi aşmaya başladılar. Daha fazla dayanamayan Hız. Ömer, kadınların bu nezaketsiz durumunu Hız. Peygamber'e ilettiler. O da bu olayı ölçülü bir şekilde çözmeye çalıştı. (İbn Mâce, Nikâh, 51). Buradan da anlaşıldığı gibi taraflar, birbirlerine karşı aşırılıktan uzak durmalı, vasat bir yolu tercih ederek Hız. Peygamber'in nasihatlarına kulak vermelidiler.

Eşler arasında meydana gelen huzursuzluk, içinden çıkılmaz bir boyuta ulaştığında ve bütün çabalara rağmen evliliği sürdürme hususunda olumlu bir gelişme meydana gelmiyorsa taraflar birbirlerine daha fazla zarar vermeden birbirlerinin onurunu zedelemeyen medeni bir şekilde ayrılma yolunu tercih etmelidirler. Bu durum tarafların birbirlerine zarar vermesinden daha hayırlı görünmektedir.

Evlilik bağının yürüyemeyeceğini düşünen taraflar, usulüne uygun bir şekilde bir araya gelmeli, bundan sonraki hayatları için belli bir karara varmalıdırlar. Nitekim Allah Resulü, bazı nahoş davranışlarından dolayı Sevde bt. Zem'a'dan ayrılmayı düşünmüş ve ona bu niyetini açık ve anlaşılır bir dille bildirmiştir. Yapılan karşılıklı konuşmada Allah Resulü, bu kararını bir daha gözden geçirmiş ve onu boşamaktan vazgeçmiştir.¹⁰

¹⁰ Allah Resulü, Sevde annemizi boşamaya kalkıştığı zaman Sevde, Hız. Peygamberin yolunda durup, “Ey Allah'ın peygamberi! Benim erkeklere karşı bir ilgim yok. Fakat ahirette senin eşin olarak dirilmek istiyordum. Bunun için sıramı da Aişe'ye veriyorum. Beni nikâhına geri al!” dedi. Allah Resulü de bunu kabul etti ve onu boşamaktan vazgeçti. Bk. (Ebû Dâvûd, Nikâh, 38; İbn İshâk, 1981, 239; İbn Sa'd, 2001, 10:53-54; Belâzurî, 1996 1:407; İbn Habîb, 2008, 71-72; Ahmed Cevdet Paşa, 1:205)

Aynı şekilde Hz. Peygamber, yaptığı bazı hatalardan dolayı Hz. Hafsa'yı da boşamaya karar vermiştir.¹¹ Ancak Cebrail'in gelerek Hafsa'nın çok oruç tuttuğunu, namaza düşkün biri olduğunu ve dolayısıyla cennette de onun eşi olduğunu söylemesi üzerine Hafsa'yı boşamaktan vazgeçmiştir. (İbn Sa'd, 2001, 10: 82; İbn Zebâle, 2018, 207-208) Bu olaydan sonra Hz. Peygamber'e karşı daha dikkatli davranan Hz. Hafsa, onu üzecek her türlü hal ve hareketlerden uzak durmuştur. Hatta Allah Resulü'nün vefatından sonra meydana gelen siyasi hadiselerle mümkün mertebe karışmamaya çalışmış ve mütevazı bir hayat sürmüştür. (Apak, 2016, 164).

Maddiyatın giderek arttığı asrımızda, aile içi iletişimi olumsuz yönde etkileyen sorunlar arasında ekonomik problemlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ailelerde lüks, israf ve gösterişin alabildiğine arttığı bir dönemde Hz. Peygamber'in aile hayatındaki mütevazılığa her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktayız.

Allah Resulü, içinde bulunduğu konum itibarıyla maddi olarak dünya hayatında sıkıntılı bir yaşam sürdürmüştür. Eşleri genel itibarıyla maddi sıkıntı çekmiş, sabır ve kanaatle bu işin üstesinden gelmeye çalışmışlardır. Fakat dünyalık hususunda zaman zaman Allah Resulü'nü rahatsız edici davranış ve söylemler içerisinde bulunmuşlardır. Zira Allah Resulü, dünya nimetlerine fazla iltifat etmemiş, eline geçen malları insanlara tasaddukta bulunmuştur. Hanımları da ondan maddi olarak rahat bir yaşam isteyince çok zor durumda kalmıştır. Çünkü Allah Resulü'nün varlık sebebi mal biriktirmek değil, insanlığın kurtuluşu için çaba sarf edip insanlığa örnek olmaktır. Dolayısıyla onun hanımlarının bu istekleri, Allah Resulü için ağır bir istektir. Bu davranış ve istekleri olayları boşanma eşiğine getirmiştir. Buna rağmen o, eşlerini azarlamamış, şiddet uygulamamış, şayet isterlerse mehirlerini geri verip istedikleri hayatı kurabilmeleri için yardımcı olabileceğini ifade etmiş ve bu konuda onları muhayyer bırakmıştır. Ancak bütün bu sıkıntılara rağmen eşleri, onunla birlikte olmaya karar vermişlerdir. Nitekim Allah Resulü, bir gün Hz. Aişe'nin yanına gitmiş ve ona şunları söylemiştir: *"Ey Aişe! Sana bir şey söyleyeceğim fakat bunu anne babanla istişare etmeden karar verme."* Hz. Aişe, onun ne olduğunu sorduğunda Hz. Peygamber şu ayeti okudu: *"Ey Peygamber! Eşlerine söyle: Şayet dünya hayatı ve onun süsünü istiyorsanız, gelin sizin boşanma bedellerinizi verip sizi güzellikle boşayayım. Yok, eğer Allah'ı, Resulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız şüphe yok ki Allah, içinizden güzel işler yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* (Ahzâb, 33/28-29). Bunun akabinde Hz. Aişe, ailesiyle danışmayacağını dolayısıyla Allah'ı, Resulü'nü ve ahireti tercih edeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber aynı soruyu diğer eşlerine de sormuş ve onları muhayyer bırakmıştır. Onlar da Hz. Aişe'ye benzer cevaplar vererek (İbn Sa'd, 2001, 10: 68, 172-173) Allah Resulü'nü memnun etmişlerdir.

Sonuç

Hızla değişen dünyamızda birçok alanda olduğu gibi ailede de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Demografik yapı, ekonomik ve sosyal alanlarda meydana gelen değişiklik, doğrudan veya dolaylı olarak aileleri de etkilemiştir. Müslüman bir ailenin böyle bir ortamda ayakta kalabilmesi ve mukavemet gösterebilmesi için Allah Resulü'nün aile yaşantısındaki iletişimi çok iyi bilmesi ve ona göre hayatını belirlemesi gerekmektedir. Aksi takdirde yaşadığı çağın şartlarına ayak uydurmak zorunda kalacaktır.

Evlenmeye karar verenlerin evlilikten ne beklediklerini ve nasıl bir evlilik istediklerini net bir şekilde bilmeleri ve ona göre hareket etmelidirler. Yapabileceklerini veya yapamayacaklarını karşı tarafa açık ve anlaşılır bir dille söylemeleri gerekmektedir ki sağlıklı bir aile hayatının temelleri atılsın.

Allah Resulü, evlenmeden önce bazı eşlerinin kendisine sunduğu şartları değerlendirmiş ve ona göre hareket etmiştir. Bu şartların bazılarını olumlu bulup kabul etmiş ve evlenmiştir. Ancak bazı kadınların şartlarını kendisi için uygun görmediğinden evlenmekten vazgeçmiştir. Aynı şekilde bir baba olarak da çocuklarını evlendirmeden önce damat adaylarından neler talep ettiğini açık bir şekilde bildirmiştir. Öte yandan evlenmeden önce aile büyüklerinin fikirlerine başvurmayı da olumlu karşılamıştır.

¹¹ Peygamber'in eşlerini boşaması ile alakalı detaylı bilgiler için bk. (İbn Sa'd, 2001, 10:82 vd.).

Aile içerisinde huzurlu bir ortamın oluşabilmesi için tarafların birbirlerine güvenmeleri ve aile hakkındaki en ufak bir meseleyi bile diyalog halinde çözmeye çalışmalıdırlar. Allah Resulü, eşlerine zaman ayırmış, her fırsatta onlarla oturup hasbihal etmiş ve varsa sıkıntılarını gidermeye çalışmıştır. Muğlak görülen meseleler hakkında açıklık getirmiş ve şüphe uyandıracak meselelere fırsat vermemiştir.

Her ailede olduğu gibi Allah Resulü'nün ailesinde de zaman zaman sıkıntılar olmuştur. Birden fazla hanımla evli olan Hz. Peygamber'in ailesinde eşlerin birbirlerine karşı farklı muameleleri ve diyalogları olmuştur. Öyle zamanlar olmuştur ki eşleri birbirlerine karşı kırıcı olmuş, hoş olmayan sözler sarf etmiş ve birbirlerinin kalplerini kırmışlardır. Allah Resulü, bu olayları büyütmeyp normal karşılamış ve hanımlarının mizaçlarına göre tepki göstermiştir.

Bir beşer olması hasebiyle Allah Resulü'nün de içinden çıkamadığı ve sıkıntıya girdiği anlar olmuştur. Bu tür durumlarda eşleri kendisine manevi destek olmuş ve onu rahatlatmışlardır.

Aile içerisindeki iletişimde, mümkün merteye dışarıdan herhangi birilerinin müdahale etmemesi gerekir. Sıkıntılar varsa aile içerisinde diyalogla çözülmelidir. Ancak aile içerisinde çözülemiyorsa aile büyükleri devreye girmeli ve yapıcı yönlendirmelerle sıkıntıları gidermeye çalışmalıdırlar. Kur'an'ın ifadesiyle erkek tarafından bir hakem, kadın tarafından da bir hakem belirlenmeli (Nisa, 4/34) ve bu mesele âdil bir şekilde çözülmelidir.

Bütün uğraşlara rağmen aile içinde meydana gelen huzursuzluklar çözülemiyorsa taraflar birbirlerini incitmemeli ve ayrılma yolunu tercih etmelidirler. İnsan onuruyla bağdaşmayan her türlü şiddet ve dayak gibi yollara başvurmamalıdır. Allah Resulü'nün ailesinde ciddi manada sıkıntılar olduğu halde onun hanımlarına veya çocuklarına şiddet uyguladığına dair herhangi bir veriye sahip değiliz.

Kaynakça

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (1972), **el-Musannef**, thk. Habibu'r-Rahman el-Azmî. Meclisu'l-İlmî, Beyrut.

Afzalur Rahman (1996), **Sîret Ansiklopedisi**. çev. Komisyon, İnkılâb Yayınları, İstanbul.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1995), **Musned**, Dâru'l-Hadis, Kahire.

Ahmed Cevdet Paşa (t.y.), **Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ**, (çev. Metin Muhsin Bozkurt), Çile Yayınları, İstanbul.

Ahmed Nedvi-Said Sahib Ansarî (1985), **Asrı Saâdet Peygamberimiz ve Ashabı**, çev. Ali Genceli, Şamil Yayınları, İstanbul.

Akgün, İbrahim (2016), "Aile İçi Eğitim Perspektifinden Hilm (Yumuşaklık)", İğdır, s. 179-194

Apak, Âdem (2016), **İslam'ın Örnek Şahsiyetleri Ashab-ı Kiram**, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Aybey, Salih (2017), "Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)". **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** S. 4/1 s. 19-33.

Bayar, Mesut (2011), "İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler", **e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi**, S. 5, s. 87-111.

Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud (1996), **Ensâbu'l-eşrâf**, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud (1987), **Fütûhu'l-büldân**, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el- Buhârî (2003), **el-Câmi' u's-sahîh**, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.

Çetinkaya, Bayram Ali (2006), “Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed”, **Diyanet İlmî Dergi**, S. 42/2, s. 25-68.

Dölek, Âdem (2008), “Sünnet Işığında Aile İçi İletişiminde Hz. Peygamber'in Örnekligi (I)”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1/2, s. 201-232.

Ebü Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistâni el-Ezdî (2009), **Sünenu Ebî Dâvud**, Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiye, Beyrut.

Haklı, Mehmet Yusuf (2019) “Hucurât Süresindeki Ahlâki İlkeler Doğrultusunda Evlat Terbiyesi, **II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Hz. Peygamber ve Aile**, s. 332-342.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrûddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (t.y.), **Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Hökekleli, Hayati (2004), “Aile Psikolojisi ve Aile içi İletişim”, **Diyanet İlmî Dergi**, S. 40/2, s. 41-60.

İbn Habib, Ebü Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (2018), **el-Muhabber**, çev. Âdem Âpak-İsmail Güler, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî (1415), **el-İsâbe fi temyizi's-sahabe**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Hişam, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdulmelik (1990), **es-Sîretu'n-nebeviyye**, Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut.

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (1981), **Sîretu İbn İshâk**, thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Neşriyat, Konya.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub b. Sa'd Şemsuddin (1994), **Zâdu'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd**, Müessesetu'r- Risale, Beyrut.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer (1976), **es-Sîretu'n-nebeviyye**, Dâru'l-Marife, Beyrut.

İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, (t.y.), **Sünenu İbn Mâce**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî ez-Zührî (2001), **Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr**, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire.

İbn Zebâle, Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî el-Mahzûmî (2018), **Ahbâru'l-Medine**, çev. Fatih Mehmet Yılmaz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed (1417), **el-Kâmil fi't-târih**, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî, Dâru'l Kitâbi'l Arabiyye, Beyrut.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr (1994), **Üsdü'l-ğabe fi marifeti's-sahabe**, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut.

Karan, Cuma (2020), “Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, S. 11, s. 125-157.

Muhammed Hamidullah (2003), **İslam Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)**, çev. Salih Tuğ, İmaj Yayınevi, İstanbul.

Muslim, Ebu'l Huseyn el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (2006), **Sahîh'u-Muslim**, Dâr'u-Taybe, Riyad.

Nesâî, Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, (t.y.), **es-Sünen**, Beytü'l-Efkâr, Lübnan.

Savaş, Rıza (2017), **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, Siyer Yayınları, İstanbul.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, (t.y.), **Târîhu'r-rusûl ve'l-mulûk**, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kahire.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (1996), **el-Câmiu'l-kebîr**, Dâru'l-Garbi'l-İslâm, Beyrut.

Topaloğlu, Bekir (2001), **İslâm'da Kadın**, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Vâkidî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkidî (1989), **Kitâbu'l-meğâzi**, Dâru'l-A'lemî, Beyrut.

Yeniçeri, Celal (2015), **Hız. Muhammed Yaşadığı ve Yön Verdiği Hayat**, İFAV Yayınları, İstanbul.